

גליון נושא: אסור להשתמש באשה

בס"ד, יום ג' פרשת כי תבוא, י"ז אלול תשע"ה
דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות קידושין פרק רביעי

אין משתמשים באשה

טעם האיסור

בגמ' (קידושין דף ע עמוד א) אין משתמשים באשה כלל, בין גדולה בין קטנה. בטעם האיסור נחלקו הראשונים:

דעת רש"י (ד"ה אין משתמשים) 'שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים'.

דעת הרמב"ם (איסורי ביאה פרק כא הלכה ה) **והשו"ע** (אהע"ז כא ה) אסור להשתמש באשה כלל בין גדולה בין קטנה בין שפחה בין משוחררת 'שמא יבוא לידי הרהור'. וכן פירש בארחות חיים (הלכות כתובות סימן י"א) וכן כתב בספר כל בו (הלכות אישות סימן ע"ה).

ועיין במגיד משנה (שם) **ובביאור הגר"א ובבית שמואל** (שם) שכתבו להוכיח מהירושלמי (פ"ה דכתובות) כשיטת הרמב"ם. ועיין במש"כ הרמב"ם (בפירוש המשניות כתובות פ"ה) שאפילו היו אצלה אלף שפחות מחויבת למזוג לו הכוס ולהציע המטה לפי שאלו הענינים אינו מותר לו לאדם שישתמש לו אלא מאשתו, לפי שאין משתמשים באשה.

דעת הרשב"א (בשו"ת אלף קמח) **והמאירי** (כתובות ד:) **והובא ברמ"א** (אהע"ז סימן כ"א סעיף ה') שלא אסרו דברים של חיבה רק באשתו נדה שלבו גס בה 'ויבוא לידי הרגל עבירה', אבל שפחה ושאר עריות מותר. [ועל שיטת הרמב"ם כתב המאירי שזה 'חומרא יתירה']. ועיין **בבאר היטב** (אהע"ז סימן כא ס"ק ח') שהכריע כדעת הבית שמואל שכתב שברחיצת ידים והצעת

פנינים

קודם האיסור: כתב המקנה (קידושין ע.) מה שמצינו ב**אליעזר** עבד אברהם שאמר ל**רבקה** השקיני נא מעט מים מכדך. ואמנון שאמר שתמר תעשה את הבריה לפניו ויאכל וצוה דוד לעשות כן (שמואל ב' פרק י"ג פסוק ו'). וכן מצינו ב**אבישג** שהיתה משרתת את המלך, נראה פשוט שלא נגזר גזירה זו באותו פעם, והיינו שהיה זה קודם הגזירה. עכ"ד.

יוסף ואחיו: דבר מופלא כתב רבי אליהו מזרחי (בפירושו עה"ת פרשת וישב) מה שיוסף היה אומר על אחיו שהם חשודים על העריות, הוא מפני שהיה רואה את בנות הארץ שהיו באות אצל השבטים לקנות מהם גדיים וטלאים וחלב וגבינה וכיוצא בהם, או כדי למכור להם מפירות הארץ והשבטים היו נושאים ונותנים עמהן, ויוסף היה סבור דההיא דשלהי קדושין (קדושין פא ב) "דאמר שמואל אין משתמשים באשה כלל", מיירי בכל מילי.

מאידך אחי יוסף סברו שאין הדבר כן דהא קיימא לן כאידך דשמואל דאמר בשילהי קדושין "הכל לשם שמים", וכתבו שם התוספות (קדושין פב. תוס' ד"ה הכל) "על זה אנו סומכין השתא שאנו משתמשים בנשים". ואינו אסור להשתמש בהן אלא בשמוש שהאשה עושה לבעלה, כגון רחיצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה לפניו ומזיגת הכוס, שאין הדברים הללו נעשין לאיש אלא על ידי אשתו, שמא יבא לידי הרהור עבירה, כדאמרינן בפרק עשרה יוחסין (קדושין ע א), דאמר לו רב נחמן לרב יהודה: תיתי דונג ותשקינן. אמר לו: הכי אמר שמואל אין משתמשים באשה כלל בין גדולה בין קטנה. עכ"ד. והינו שבשני דברים נחלקו יוסף ואחיו אם יש היתר של לשם שמים ואם אסור רק בדברים של חיבה או בכל דבר.

עמון ומואב: הנה כלפי עמון ומואב כתיב (דברים פרק כג פסוק ה) **על־דבר אשר לא־קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ופירשו בגמ' (יבמות דף עו עמוד ב) דרכו של איש לקדם, ולא דרכה של אשה לקדם. ולכאורה רואים שאפילו בזמן מלחמה ואפילו אצל גויים אין מושג שאשה תביא אוכל לאיש.**

אולם יעוין שם במהרש"ל (חכמת שלמה יבמות עז.) כלפי מסקנת הגמ' שם, הכא תרגמו כל כבודה בת מלך פנימה כו' כצ"ל. ונ"ב אין הפשט שבנות מואב ועמון לא היו יוצאות שהרי דרכן ליצא מן הבית אפילו לזנות וחלילה לומר עליהם כל כבודה וגו' ועוד מאי מעליותא דשרה אמנו, אלא ה"ק מה שלא קדמו לנשים היינו משום שבנות ישראל לא היו יוצאות כלל מן אהליהן ודרך לקדם על המיצר של חיל: והינו דכל כבודה הולך רק על בנות ישראל. ❖

המיטה ומזיגת הכוס לא פליג הרשב"א. אבל בארץ צבי (ס"ק יא) כתב שבדרכי משה משמע שמזיגת הכוס נמי מותר להרשב"א ודלא כהבית שמואל.

וקשה כיצד ית' הרשב"א את הגמ' בקידושין (דף ע') שאין משתמשין באשה. ואולי סובר הרשב"א שאין כונת הגמ' לאיסור ממש אלא שאינו ראוי, כמו הדברים שהוזכרו לפני' בגמ' שלא ידבר בלשון נכבדות שודאי אינו איסור ורק שאינו ראוי לתלמיד חכם (צ.פ.).

1. כמה נפק"מ

ויש כמה נפק"מ בין שיטת רש"י שטעם האיסור משום שלא תהא רגילה בין האנשים לדעת הרמב"ם והשו"ע שהאיסור משום הרהור. נפק"מ ראשונה: כתב הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי חלק ה' סימן ר') שלדעת רש"י שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים אפילו דברים שאינם של חיבה אסור. אבל לדעת הרמב"ם והשו"ע רק דברים שאשה חייבת לעשות לבעלה אסור להשתמש באשה שרק בזה שייך הרגל דבר אבל דברים שאינם של חיבה מותר. ולכן הוזכר בשו"ע רק רחיצת פניו ידיו ורגליו, וליצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו אפילו אינה נוגעת בו, והצעת המטה בפניו, ומזיגת הכוס.

והנה באגרת התשובה לרבינו יונה (אות קצט) כתב אל ישתמש אדם באשה כלל בין גדולה בין קטנה שלא יניח אשה ליתן מים על ידיו או על רגליו או לרחוץ את ראשו אלא אם כן היא בתו או אשתו. ודייק הג"ר מנשה קליין זצ"ל (פתשגן הכתב עמוד רנב) משמע דשאר תשמיש מותר וכדעת הרמב"ם והשו"ע שהאיסור רק בדברים של חיבה ולא כרש"י שכל תשמיש אסור.

נפק"מ שניה: כתב המהרש"ק (הובא באוצר הפוסקים) שלפי רש"י גם כשלא ציוה עליה אסור דסו"ס מרגילה בין האנשים, אבל לפי הרמב"ם רק כשציוה עליה חשיב דברים של חיבה.

נפק"מ שלישית: לפי רש"י גם לאבא אסור להשתמש בבתו כאשר נמצאים שם אורחים כדי שלא תהא רגילה ביניהם. אבל לפי הרמב"ם מותר לה להגיש לאביה כי סו"ס כלפיו אין הרהור עבירה. ואולי לכן הוכרח רש"י לפרש שלא ירגילה בין האנשים כי שמואל ביקש להשתמש עם 'דונג' כמבואר כאן בסוגיא ולדעת רש"י (ע. ד"ה תיתי דונג) היתה 'בתו' משמע שגם לאביה אסור לה להגיש, אבל במהרי"ט משמע שהבין שהיתה 'שפחתו' וא"כ אין מכאן ראייה לפרש כרש"י (ש.י.).

2. הכרעת הפוסקים להלכה

אינו דרך חיבה: כלפי דברים שאינם של חיבה אף שלדעת רש"י אסור, אולם להלכה נפסק ברמב"ם ובטור ובשו"ע שמותר שרק מלאכות שיש בהם חיבה שאשה חייבת לעשות לבעלה אסור. ועיין בנתל"ש (ס"ק ו') שהוכיח כהרמב"ם והשו"ע מהפסוק (מלכים א' יז) שאמר אליהו עשי לי עוגה קטנה. ומכמה משניות שכתוב הרי זה גיטך ע"מ שתשמש את אבא. וכן במתנ' הנותן לחמותו או לפונדקית משמע שאסור דוקא בדבר של חיבה.

ונפק"מ למעשה שמותר לאשה לעזור לאיש להעלות את העגלה לאוטובוס, או אחות בבית החולים לתת לו בקשתו, או קופאית שמגשת לאיש בדלפק מה שמבקש, וגם בחנות לממכר מוצרי מזון לא הוי דרך חיבה.

דרך חיבה: בדברים שיש בהם דרך חיבה תלוי במחלוקת הראשונים והרמ"א (אהע"ז כא ה) הביא שני דעות שמתחילה כתב בשם י"א (בנימין זאב סימן קמג) שאכילה עמה בקערה נמי אסור בכל ערוה כמו באשתו נדה, ומשמע שהוא הדין לכל הרחקות, וכפי שכתב באפ"ז (ס"ק ט"ז) שהואיל והשוו שיעוריהן בכל עריות לנדה א"כ הוא הדין שלא ישתה משיורי כוסה ומאכלה בפניה כמו באשתו נדה. ונחלקו הפוסקים בדבריו, לדעת הדרכי משה והארץ צבי (ס"ק י') דוקא באשת איש אבל בפנויה מותר. ונחלק עליו בספר כרם חמד שכונת הרמ"א לאו דוקא ערוה אלא גם פנויה אסורה וכ"כ ביפה ללב (ח"ד אות י"ד). ונפק"מ בזה שלפי דיעה זו אסור להושיט ולקבל מידו ליד אשה אחרת, וכן שצריכה להניח לו את המאכל בשינוי.

ואח"כ כתב הרמ"א בשם הרשב"א (בשו"ת אלף קמ"ח) ויש מקילין בכל אלה, דלא אסרו דברים של חבה רק באשתו נדה. וכתב שם בביאור הגר"א (ס"ק יט) דכל הקירבות אינן אסורין אלא מדרבנן כמ"ש בשבת שם משום לך לך כו' ואין אסור אלא המביא לידי הרגל כמו ישן הוא בבגדו כו' ונשיקה שם ול"ד לנדה מפני שלבו גס בה.

מנהג ישראל תורה

המנהג בכל תפוצות ישראל

מנהג העולם: בזמננו המנהג בהרבה אופנים להקל ולהשתמש באשה, כגון כאשר ה'שויגער' מגשת את האוכל לכל המסובים, אורחים לשבת ובעלת הבית מגשת את האוכל, טבחית בישיבה, אחות בבית החולים. וצריך לדון אם יש היתר בדבר.

הכנסת אורחים: כתב הערוך השלחן (אהע"ז סימן כא סעיף ט') דאין לתמוה על המנהג שנהגו בכל תפוצות ישראל כשבאים אורחים לבעל הבית, ואשת הבעל הבית מכבדם ומאכילם ומשקם ומוזגת להם כוסות והרי אין משתמשים באשה דאין איסור כלל בזה. ולא מיבעיא אם בעל הבית מיסב עימהם דהרי היא משמשת לפניו אלא אפילו אינו מיסב עמהם כיון שאינה עושה דרך שימוש התקרבות אלא מפני הכנסת אורחים ומפני שעליה מוטל כל צרכי הבית אין איסור בדבר. וכן באכסניה כשבעלת האכסניה מוזגת כוסות להאורחים אין זה דרך שימוש התקרבות אלא דרך שירות.

כדרך העולם מותר: ועיין בהערות להגרי"ש אלישיב זצ"ל (קידושין ע.) שדעתו למעשה כדברי הערוך השלחן שכיון שזה דרך העולם מותר שהכנסת אורחים לא נחשב השתמשות באשה. **צרכי הבית עליה:** וכן כתב הגר"ר מנשה קליין זצ"ל (פתשגן הכתב עמוד רנב) הא דסומכין כהיום שהנשים משתמשות לאורחים שבאים בבית ואשת בעל הבית היא הנותנת המאכל להאורחים הוא מפני שכל צרכי הבית עליה. **צ"ע לדינא:** אכן מאידך הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל (שבט הלוי ח"ה סימן ר') מקשה על דברי הערוך השלחן: שהרי בתו של ר' נחמן הקטנה נמי לא עשתה מפני התקרבות אלא מפני שאביה ר' נחמן קרא לה לשמש ומנ"ל חילוק דק הזה בין זה לעושה דרך התקרבות, והסיק שלדינא צ"ע

בשינוי: ועיין במש"כ הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני סימן כ"א סעיף ה' אות טו) כאשר בא אורח לשבת ורוצה האשה להגיש מאכלים או שתיה צריכה להגיש בשינוי דהיינו לא לפניו ממש אלא רחוק קצת ממנו. וה"ה אם מכינה הכל קודם שיבוא מותר ואין צריך שינוי. והוסיף שם הגר"נ מה שמצינו כלפי מר עוקבא שאמר שאשתו עדיפא ממנו שהוא נותן לעני מעות ואשתו נותנת לעני לחם היינו נמי בשינוי, אבל שלא בשינוי אסור דאין משתמשים באשה.

מעשה רב: ומצינו בספר 'ישרש יעקב' (עמוד יח) בשם ספר 'אוצרות חיים' (סימן כ"ב) ששם חמותו של המהרש"א היתה 'איידל' שהיתה דודתו וכן היתה עשירה גדולה בקהילת פוזנא וכן היתה רופאה ומילדת, ולקחה אותו מתוך הדחק ועוני, ופרנסה אותו, ועל שמה חותם את עצמו 'שמואל איידליש' כי היא עזרה לו לבוא לגדלותו בתורה. וכ' בספר 'כלילת יופי' (דף כח) שהחזיקה אותו ואת כל בני הישיבה מכספה ערך עשרים שנים משנת שמ"ה עד שנת שס"ה. והביא ממגילת יוחסין של הגאון אבד"ק סערצק שכתב שמעתי מסורה שפעם אחת נתנה בעצמה והושיטה לו סעודת הצהריים וחשש המהרש"א למאמר חז"ל **אין משתמשים באשה**, אמר לה **'תחיי מאה שנים ואחר יתן לי לאכול'** ונתקיים ברכת המהרש"א שפעם אחת היתה חולה מסוכנת ונתעלפה בחוליה וחשבוה למתה וטיהרו אותה, ואחר זמן חזרה לתחיה ואמרה שראתה איך שופטים אותה בב"ד של מעלה ופסקו להחזירה לחיים מכח ברכת המהרש"א. ורואים שהבין המהרש"א שגם בחמותו שייך הדין של אין משתמשים באשה, ודלא כסברת הערוך השלחן. ❖

3. כמה צדדים להקל

דרך שירות: אף כלפי דברים של חיבה כתב בערוך השלחן (אהע"ז סימן כא סעיף ז') דהצעת המטה ומזיגת הכוס אינו אסור רק כשאינה עושה דרך שירות אבל דרך שירות נ"ל שאין איסור בדבר. אבל לרחוץ פניו ידיו ורגליו פשיטא שאסור בכל ענין שזהו התקרבות יתירא.

הערות מבני החבורה

העסקת משרתת / עובדת בית

שאלה: בהרבה מקומות בחו"ל כגון בדרום אפריקה ובמקסיקו יש עוזרת גויה שעושה את כל צרכי הבית ואף מכינה את האוכל, האם יש בזה חשש מצד אין משתמשין באשה.

תשובה: יש את כל ההיתרים שהוזכרו בפנים ובנוסף מצינו עוד היתרים עיין בספר **עזר מקדש** שלימד זכות שמשתמשין במשרתת, בשביל שאשתו עמו ואין ייחוד ביניהם, או כשיש רבים נוכחים אין קפידא כל כך. ומכל מקום נכון להזהר שלא תציע לפניו וכן אם עוצם עיניו בשעת ההצעה ובשעת הבאת האוכל לשולחן אולי אין חשש לכו"ע ונכון לעשות כן. ומה שאמרו חז"ל דביש לה ג' שפחות אינה מצעת מטה דמשמע שמותר ע"י שפחה כדמשמע בשו"ע סימן פ' היינו שלא בפניו או שעוצם עיניו.

מצויין עוד בני אדם: עוד היתר יש ברמ"א (אבע"ז כא ה) בשם המרדכי (פ' אף על פי בשם הר"ש בר ברוך) וי"א דכל זה אינו אסור רק במקום ייחוד, אבל במקום שרוב בני אדם מצויים כגון במרחץ, מותר לרחוץ מעובדות כוכבים שפחות, וכן נוהגים. וכתב החלקת מחוקק (ס"ק ה'): ובב"ח העיד שמצא במרדכי ישן כתוב אם יכול ליזהר מהרהור והנמנע מתברך עכ"ל, ע"כ שומר נפשו ירחק מזה. ועיין בב"י הובא בבאר הגולה שכתב שדבר זה אסור להעלותו על לב ואין ספק אצלי שאיזה תלמיד טועה כתבו כן מעצמו ותלה הדבר ברבו. וכ"כ הרמב"ם (בפירוש המשניות סנהדרין פ"ז משנה ד') לאיסור, וכן השל"ה (הובא בבאר הגולה) אוסר.

רגיל בה: בספר פני משה כ' דלמש"כ המהרי"ט (קידושין ע' ע"א) דברגיל בשפחותו מותר, י"ל דמש"כ רמ"א כאן דנוהגין לרחוץ משפחות היינו רק בשפחותו שרגיל בה וסתמא כפירושו דמסתמא כל אחד רוחץ משפחתו, אבל שפחות אחרים אין להתיר גם לרמ"א, וסיים דלשון המרדכי משמע ודאי דגם בסתם שפחות התיר (אוצה"פ). דרך עבדות: סיבה נוספת להתיר את רחיצת השפחות כתב הבית שמואל (ס"ק י) בשם הדרישה שכל שהוא דרך עבדות ושפחות מותר. כמו שמצינו גבי אביגיל לרחוץ רגלי אדוני, וגם בזה כ' הב"ח והפוסקים דשומר נפשו ירחק מזה, וגם להמתירין לא התיר אלא במקום רבים, אבל במקום יחוד אסור, ומקום יחוד כ' המפרשים היינו במקום דלא שכיחי רבים, אף על פי שאינו יחוד ממש, דאם היה מקום יחוד ממש פשיטא דבכל אופן אסור, וכן מוכח סוף לשון הרמ"א דדוקא במקום דשכיחי רוב בני אדם התיר (אוצר הפוסקים).

לשם שמים: עוד היתר מבואר בגמ' (קידושין פב.) דלשמואל מותר אם זה לשם שמים. ופירש רש"י (קידושין פב.) הכל לשם שמים - ואין דעתי אחריה לחיבת אישות אלא לחיבת קורבה ולעשות קורת רוח לאמה כשאני מחבב את בתה. וכתבו התוס' (ד"ה הכל לשם שמים) ועל זו אנו סומכין השתא שאנו משתמשים בנשים. וכן כתב הרמ"א (אבע"ז כא ה) וי"א דכל שאינו עושה דרך חבה, רק כוונתו לשם שמים, מותר. לכן נהגו להקל בדברים אלו.

ועיין בפני משה שכתב לחדש שגם רש"י מודה לטעם של הרמב"ם והטור שאסור משום הרהור ולכן מותר לשם שמים. שאם היה הטעם רק משום שלא תתרגל בין האנשים מה בכך שהוא מכון לשם שמים סו"ס האשה תתרגל בין האנשים, אלא ודאי מודה שיש טעם לאסור גם מצד הרהור, ולשם שמים אין חשש הרהור. אלא דהיכא שיש חשש שמא תרגל בין האנשים אסור גם במקום דליכא חשש הרהור, ובגמ' שם שהתירו לשם שמים אומר הפני משה שאין חשש שתתרגל בין האנשים כיון שלא ביקשו ממנה לשמש אותם אלא רק הושיבה בכנפיו.

בלי ציווי: עוד היתר מבואר בדברי המקנה (קידושין ע.) שאם עושה מעצמה בלא ציווי האיש אין בזה איסור. ונחלק עליו בנחל"ש (ס"ק ו) והוכיח מפירוש רש"י שאפילו בלי ציווי אסור שלא תהא רגילה בין האנשים. ובספר האלף לך שלמה (סימן קיא) כתב שגם לטעם של הרהור אין שום חילוק בין מצווה לה או עושה מעצמה ותמיד אסור.

'עזר מקדש'

כתובות, הערות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823